

historiografia w kontekstach nieoczekiwanych?

WOBEC ZMIANY I CIĄGŁOŚCI:
pejzaże współczesnego dyskursu historycznego

historiografia w kontekstach nieoczekiwanych?

WOBEC ZMIANY I CIĄGŁOŚCI:
pejzaże współczesnego dyskursu historycznego

Redakcja naukowa
Ewa Solska, Piotr Witek, Marek Woźniak

WYDAWNICTWO UNIwersYTETU MARII CURIE-SKŁODOWSKIEJ
LUBLIN 2017

Recenzent
prof. dr hab. Paweł Sierżęga

Redakcja wydawnicza
Halina Kosienkowska-Ciota

Redakcja techniczna
Aneta Okuń

Projekt okładki i stron tytułowych
Krzysztof Rumowski

Skład
Marian Grudziński

© Wydawnictwo UMCS, Lublin 2017

Druk
Drukarnia „Elpil”, ul. Artyleryjska 11, 08-110 Siedlce

ISBN: 978-83-7784-937-8

WYDAWNICTWO UNIWERSYTETU MARII CURIE-SKŁODOWSKIEJ

20-031 Lublin, ul. Idziego Radziszewskiego 11, tel. 81 537-53-04
www.wydawnictwo.umcs.lublin.pl
e-mail: sekretariat@wydawnictwo.umcs.lublin.pl
Dział handlowy: tel./faks 81 537-53-02
Księgarnia internetowa: www.wydawnictwo.umcs.eu
e-mail: wydawnictwo@umcs.eu

Spis treści

Wstęp	7
ВИТАЛІЙ МАСЧЕНКО	
«Мінливі краєвиди» Кліо: епістемологічні проблеми візуалізації історичного знання	11
PIOTR WITEK	
<i>Pokolenie</i> Andrzeja Wajdy jako narracja historyczna.....	27
EWA SOLSKA	
Rekonstrukcja w świetle badań metodologicznych.....	45
ANDRZEJ RADOMSKI	
Narracja historyczna czy historyczna baza danych?	59
LEONID ZASZKILNIAK	
O tym jak pisać „trudną” historię	71
JAN POMORSKI	
W poszukiwaniu modelu historii transnarodowej – studium przypadku: <i>Skrwawione ziemie. Europa między Hitlerem a Stalinem</i> Timothy Snydera	81
SŁAWOMIR ŁUKASIEWICZ	
„Badanie przeszłości należy zostawić historykom” – czyli esej o polityce bez historii lub o historii bez polityki	99
ТЕТЯНА ЦИМБАЛ	
Пам’ять про майдан: усна історія як відображення колективної та індивідуальної свідомості	111
ІРИНА КОЛЕСНИК	
Україна: неконвенціональна історія	121

ІРИНА СУХОВЕРСЬКА

- Російська історіографія Другої світової війни і сучасна політика пам'яті
в Росії 133

ВІТАЛІЙ ТЕЛЬВАК, ВАСИЛЬ ПЕДИЧ

- Про деякі стереотипи у вивченні львівської історичної школи
Михайла Грушевського: методологічні уваги 143

Ірина Колесник
Київ, Україна

Україна: неконвенціональна історія

У пострадянському інтелектуальному просторі нині спостерігаються дивні речі. З одного боку, національні історіографії східноєвропейського ареалу орієнтовані на пошуки власної ідентичності народів, країн, етносів. З іншого, мають місце спроби створення різних моделей біографії власної країни. На полі історичного синтезу, вибудовування загальних концепцій вітчизняної історії також співіснують дві тенденції. Перша – це домінування в структурах професійної свідомості та історичної освіти традиційних підходів та концепцій у вигляді національно-державницьких схем. Друга пов'язана із спробами запропонувати нестандартні ракурси та схеми у царині конструювання вітчизняної історії, минулого своїх народів.

В сучасній російській історіографії, за словами її представників, ідуть активні пошуки сильної генеалогії державної влади. В російській системі науки та освіти пануючою залишається традиційна державницька концепція вітчизняної історії, котра сягає своїм корінням до часів «Российской истории» Васілія Татіщева та культової «Истории государства Российского» Ніколая Карамзіна. Водночас у масовому публічно-популярному дискурсі набирають ваги неконвенціональні підходи, неочікувана оптика подій російського минулого. Типовим прикладом популяризації таких несподіваних версій вітчизняної історії та радикальних історичних ідей слугує науково-популярна серія Бориса Акуніна «История Российского государства» (навіть сама назва серії має певні історіографічні алюзії та сучасні політичні конотації). Автором опубліковані поки дві частини з серії. Перша частина включає перший том «Часть Европы. История Российского государства. От истоков до монгольского нашествия» та «Библиотеку проекта Бориса Акунина «История Российского государства», що являє собою збірку перекладів з давньоруської джерел,

як-то «Слово о Законе и Благодати» митрополита Іларіона, «Пространная Правда русская», «Поучение Владимира Мономаха» тощо). Друга частина серійного видання складається з трьох позицій: авторського тексту Бориса Акунина «Часть Азии. История Российского государства. Ордынский период», «Библиотеки проекта Бориса Акунина «История Российского государства» та збірки художніх творів автора з даного періоду «Бох и Шельма: повести». Автор серії з історії Російської держави доводить до свідомості свого читача дві основні тези.

Перша полягає в тому, що історія Росії – не пряма, а перервна лінія, тобто Московська Русь є не прямим продовженням давньоруської держави, а принципово новим державним утворенням: «Московская Русь – не продолжение древнерусского государства, а сущностно иное образование, обладавшее принципиально новыми чертами. Это другое, второе русское государство. Первое было совершенно европейским, его жители выглядели и даже одевались по-европейски. [...] Двести лет спустя, когда на политической карте континента вновь появится русское государство, москвиты будут восприниматься западными людьми как совершенные азиаты – и так останется вплоть до петровской вестернизации». Слід констатувати, що, ідея дискретності форм російської державності є цілком слушною і заслуговує на дослідницьке обговорення.

Друга засаднича теза Бориса Акуніна наголошує, що витоки російської держави варто шукати в імперії Чингізхана: «На протяжении двух с лишним веков Русь была частью азиатской державы. Собственно мы и сегодня являемся страной преимущественно азиатской. Достаточно посмотреть в атлас, чтобы убедиться: границы современной России совпадают скорее с контуром Золотой Орды, нежели Киевской Руси.

Иное дело, что попав на двести лет в зону азиатской цивилизационной модели, Русь там не осталась – но и к европейской парадигме тоже не вернулась, а попыталась нащупать свой собственный промежуточный путь»¹.

Думку про азіатські коріння російської державності жорсткіше й провокативніше формулює вже в іншому ідейно-політичному контексті покійний професор Юрій Афанас'єв. У своєму останньому інтерв'ю від 3-го червня 2015 р. він стверджував: «Россия (как государство, как тип и модель власти, как цивилизационная определен-

¹ Б. Акунин, *Часть Азии. История Российского государства. Ордынский период*, Москва: АСТ, 2014. С. 6-7.

ность) представляет собой прямое, непосредственное и сущностное продолжение монгольской Орды, продолжение улуса Джучи — он же Белая, он же Золотая Орда, он же страна Московия»². На відміну від Бориса Акуніна Юрій Афанас'єв пов'язує з ординським періодом цілу низку міфів, політичних вигадок, перекручень: «Отсюда, в частности, весь ворох напластований из лжи, мифов, призраков о Куликовской битве как начале освобождения Руси от придуманного Н.М. Карамзиным татаро-монгольского ига, о самом 'иге' и о Сергии Радонежском, благословившем якобы Дмитрия Донского на 'священную битву' за освобождение Руси, о 'богоносцах' Ослябе и Пересвете, о супостатах Мамае и Тохтамыше. Сплошная ложь, миф».

Прикметно, що сучасна українська історіографія також переживає складний період власної самоідентифікації, пошуку альтернативних ідей та концепцій історичного минулого свого народу. На відміну від Росії в Україні проблеми історичного синтезу обговорюються не в площині масово-політичного дискурсу, а в сфері академічної науки. У 2009 – 2010 рр. в Інституті історії України НАН України була утворена й працювала робоча група, завданням якої стала розробка методологічних засад сучасного гранд-нарративу, тобто створення нової концепції української історії³.

Нинішню ситуацію в українській історіографії також можна розглядати з точки зору двох суперечливих тенденцій щодо конструювання загальних схем національної історії – це традиційна та альтернативна. Зрозуміло, в академічній науці та історичній освіті пануючою залишається схема М.Грушевського, котра за сто літ свого існування зазнала певних модифікацій та уточнень, як в діаспорній, так і пострадянській історіографії. Отже, «Звичайна схема» М.Грушевського презентувала українську історію як послідовний процес зміни епох: Княжа доба; литовсько-польський період; козацько-гетьманський; доба українського національного відродження⁴. Схему М.Грушевського піддав критиці у свій час відомий методолог і теоретик історії в українській діаспорі Іван Лисяк-Рудницький, який закидав автору невідповідність її європейському метанарати-

² Ю. Афанасьев, *Советский социум был к 1985 году расчеловечен и раскультурен* // Режим доступу: <http://lenta.ru/articles/2015/06/03/afanasiev/> Інтерв'ю записав Алексей Сочнев.

³ В. А. Смолій, *Лабораторія українського нарративу (вступне слово головного наукового редактора)*, Український історичний журнал 2012, №5, с. 4–5.

⁴ М. Грушевський, «Звичайна» схема «руської» історії й справа раціонального укладу історії східного слов'янства, [в:] Любомир Винар. *Силуети епох*, Дрогобич 1992, с. 168–175.

ву, адже литовсько-польський та козацько-гетьманський періоди не мали жодних аналогів в європейській історії. В такій невідповідності критик вбачав провінційність та теоретичну слабкість схеми М. Грушевського й з свого боку він запропонував власну візію української історії, котра цілковито вписувалася в національно-державницьку парадигму європейської історії:

1. Стародавня і середньовічна історія VI – IX ст.;
2. Ранньоновітній час 1569 – кінець XVIII ст.;
3. Українське XIX століття 1780/90 – 1914;
4. Україна XX ст.⁵

До речі, в європейську схему лінійно-подієвої історії цілком лоречно вписувалася й формаційно-класова схема, що панувала в українській історіографії за радянських часів.

Ознакою інтелектуальної свободи у пострадянському просторі стала поява нестандартних схем вітчизняної історії народів колишнього СРСР. Оригінальну концепцію української історії запропонував львівський професор Ярослав Дашкевич. Його схема історії України (1992 р.) подана з позицій державного релятивізму, що руйнувала лінійну процесуально-подієву модель історії. В інтерпретації Я. Дашкевича історія України постає як послідовне чергування періодів державності і бездержавності:

1. період Київської держави;
2. епоха «першої бездержавності» XIV–XV ст.;
3. Перше культурно-національне відродження XVI–XVII ст. створило умови для виникнення «Другої держави української нації»;
4. епоха «другої бездержавності» XVIII–XIX ст. співпадає з Другим національним відродженням;
5. період III Держави, 1917–1920 рр.;
6. період III бездержавності, внаслідок концентрованого наступу сусідів (Росія, Польща, Румунія) нація знову на колінах в «обіймах геноциду зазнає голокосту»;
7. Період Четвертої Держави⁶.

У 1995 р. на сторінках *Slavic Review* розгорнулась дискусія щодо наукової легітимності української історії. Сутність дискусії полягала у пошуках відповіді на сакральне питання: Does Ukraine Have a

⁵ І. Лисяк-Рудницький, *Проблеми термінології та періодизації в українській історії*, Історичні есе: У 2 тт., Київ 1994, Т.1, с. 27. Його ж. *Структура української історії в XIX ст. Ibidem*, с. 198–199.

⁶ Я. Дашкевич, *Національна самосвідомість українців на зламі XVI–XVII ст.*, Сучасність 1992, №3, с. 65–77.

History? чи має Україна історію у традиційно-звичному розумінні, тобто у межах національно-державної парадигми, подібно розвиненим європейським історіографіям⁷. М.фон Гаген зокрема звернув увагу на такі неординарні риси української історії, як поліетнічний склад населення, розмаїття ідентичностей, розриви в історії еліт, дискретність державного життя, прозорість культурних кордонів. Ідеться про ті самі риси українського минулого, які раніше сприймалися як вади, невідповідність стандартам європейської історії, слабкість, вторинність, а нині – означають, що історія України. – це лабораторія для застосування нових історіографічних підходів і практик⁸.

Дійсно, українська історіографія дає доволі рідкісний в розвинених європейських історіографіях шанс розглянути її в нових, несподіваних конфігураціях: не з позицій лінійно-еволюціоністських схем державо- та націотворень, а у вигляді історичних розривів, перервності державного буття, утворення і занепаду одних форм державності, виникнення нових, не зв'язаних політично, в межах єдиного територіально-етнічно-культурного простору. Отже, українську історію можна уявити як зміну фаз та конфігурацій форм державності, що виникали, завмирили, поступалися іншим формам, часто не зв'язаним між собою, але завжди відповідали соціальним структурам та моделям економіки певної доби, як-то:

1. Київська держава
 - а) держава Рюриковичів Україна-Русь (IX – сер. XI ст.)
 - б) Київська федерація (сер. XI – XIII ст.);
- 2) Галицько-Волинське королівство;
- 3) Латентні форми української державності в структурах ВКЛ;
- 4) Українська Козацька держава сер. XVII ст.;
- 5) Гетьманщина-автономія (у складі Російської імперії кін. XVIII ст.);
- 6) Українська держава (УНР/ЗУНР, гетьманат, Директорія);
- 7) Квазідержавність Української РСР у складі СРСР;
- 8) з 1991р. – нова форма Української державності, суверенна країна⁹.

⁷ M. von Hagen, *Does Ukraine Have a History?* Slavic Review. 54. №3 (Fall 1995); G. Grabowicz, *Ukrainian Studies: Framing the Context?* Ibidem; A. Kappeler, *Ukrainian History from a German Perspective.* Ibidem; J. Isaievych, *Ukrainian Studies – Exceptional or Merely Exemplary?* Ibidem; S. Plokhly, *The History “Non-historical” Nation: Note on the Nature and Current Problems of Ukrainian Historiography.* Ibidem; Y. Slezkine, *Can We have Our Nation State and Eat it Too?* Ibidem.

⁸ M. von Hagen, *Does Ukraine Have a History?* Slavic Review 54, №3 (Fall 1995, с. 669–673.

⁹ Див.: І. Колесник, *Українська історіографія в полі інтелектуальної історії*, [в:] *Ейдос. Альманах теорії та історії історичної науки*, за ред. В. Смолія, І. Колесник, Київ 2005, випуск 1, с. 153–177.

Як на мене, доцільним є використання нових технологій зокрема синергетичних ідей і підходів, що описують нелінійні процеси в природі та суспільстві. Одна з ключових синергетичних метафор – саморегульована система, тобто така, що сама змінює свої структури і функції та зберігає життєздатність, поєднує в собі незворотність процесів саморегуляції та непередбачувану поведінку даної системи. Механізмом же самоорганізації такої системи виступає навколишнє середовище. Принцип самоорганізації передбачає самодостатність, саморегуляцію, саморозвиток, самонормування системи.

Наступна синергетична метафора – принцип нелінійних історичних динамік деконструє саму ідею безперервного лінійного розвитку, основного постулату гранд-наративу доби Модерну. Принцип нелінійних історичних динамік передбачає існування еволюційного етапу та біфуркаційної фази (у вигляді розривів, катастроф, історичних мутацій, революцій). Події на еволюційному етапі мають свою закономірність, послідовність, причинно-наслідковий зв'язок, у період біфуркації прискорюються темпи історичних змін і подій, виявляються також нелінійні тенденції та ефекти, виникає низка альтернатив і можливість вибору, зростає роль лідера та харизматичних ідей, процесів взаємодії лідера та мас. Лідери, ідеї, маси – це атрибути біфуркаційного стану суспільства, інструменти його самоорганізації. Вибір майбутнього відбувається у момент біфуркаційного вибуху, проте даний вибір обумовлений не причинністю, а випадковістю.

В контексті синергетичної свідомості, культурної антропології та мультикультуралізму виникає образ нелінійної історії, основні риси-маркери якої – незавершеність, нон-фінальність, поєднання лінійних і нелінійних процесів, багатовекторність історичного життя. Соціальна, економічна, політична, державна, культурна історія країни мають свої власні конфігурації та темпоритми. Політичні піки можуть не співпадати з економічними підйомами / спадами, відомо, що збільшення розмаїття економічного життя призводить до зростання соціальної напруги у суспільстві. Ритми культурно-інтелектуального життя можуть прискорюватися або гальмуватися динамікою політичних процесів, складними механізмами державо- і націотворення. Образ нелінійної історії несе в собі ідеал цілісності, який корелюється із сучасним розумінням культури розмаїття, що маніфестує єдність через розмаїття. Модель цілісності реконструюється через життя, життєвий досвід звичайної людини й постає як сукупність мікроситуацій, що змінюються, доповнюються, накладаються одна на іншу або конфліктують між собою. У такому мерехтінні мікроситуацій й утворюється світ людини, в усіх його зрізах і площинах.

Нелінійна історія (Non-Linear History) – нехронологічна, незавершена, незворотна, вона – перервна, дискретна, а сутність її вдало передає метафора «гіллястої історії» або «різومي». Засобами репрезентації нелінійної історії слугують нелінійне письмо (жіночий¹⁰, дитячий тексти¹¹) та історична пам'ять. «Гілляста історія» або гіпертекст означає відсутність структури, ієрархії, коли немає фіксованого початку і кінця, логічної замкненості, властивій звичайному (лінійному) тексту. Нелінійний, багатовимірний текст руйнує ієрархію одного смислу, однієї наскрізної ідеї, як правило, чоловічого тексту й може розгортатися у різні сторони, тобто читати його можна у різних напрямках, з будь-якого місця чи фрагменту, він «принципово відкритий для додавання нових елементів»¹². Нелінійне письмо означає відмову від серйозної похмурості традиційного лінійного тексту, дає простір мислі, вияву авторської індивідуальності.

Проблема переосмислення минулого України, утворення нової синтетичної праці або національного гранд-нарративу сьогодні доволі гостро постала у громадській та професійній свідомості. Кризові стани, котрі останнім часом переживає Україна, актуалізують нові форми розвитку, нестандартні рішення та теорії. Важливим стимулом слугує зацікавленість нових еліт у створенні респектабельного національного гранд-нарративу. Структурна модель української «великої історії» ґрунтується на таких синергетичних ідеях і метафорах, як: 1 *саморегульована система* – це суспільство соціокультурна спільнота; *біфуркація* – період змін, соціальних зламів; *хаос* – кризовий стан, революція, катастрофа (війни, революції мають нелінійний, катастрофічний характер); *неврівноважені системи* – національні рухи, ідеології, політичні системи. Економічні закони, норми моралі, закономірності мови, культури є результатом самоорганізації відповідних соціальних систем¹³.

¹⁰ Е. И. Горошко, *Особенности мужского и женского стиля письма*, [в:] *Гендерный фактор в языке и коммуникации: Сборник научных трудов МГЛУ*, Москва 1999, выпуск 446, с. 44–60; Д. Андросова-Байда, *Жіноче письмо в українському науковому просторі*, [в:] *Ейдос. Альманах теорії та історії історичної науки*, за ред. В. Смоля, І. Колесник, Київ 2008, випуск 3, с. 354–370.

¹¹ А. Сальникова, *«Остров достоверности»: детский текст и его специфика. просторі*, [в:] *Ейдос. Альманах теорії та історії історичної науки*, за ред. В. Смоля, І. Колесник, Київ 2008, випуск 3, с. 332–353.

¹² Г. И. Рузавин, *Самоорганизация и организация в развитии общества*, Вопросы философии 1995, № 8, с. 66.

¹³ І. Колесник, *Український гранд-нарратив. Ретроспективи та перспективи*, [в:] *Ейдос. Альманах теорії та історії історичної науки*, за ред. В. Смоля, І. Колесник, Київ 2008, випуск 3, с. 153–177. План-проект даної структурної схеми української історії

У рамках структурно-синергетичної моделі українська історія постає як: 1. сукупність етносоціокультурних світів, зміна спільнот, різних форм суспільства, 2. ці світи варто сприймати як авторегульовані системи, які спроможні змінювати структури і функції, зберігати власну життєздатність, а механізмами їх саморегуляції (етносоціокультурних світів /спільнот / суспільств) виступає навколишнє середовище, що нівелює роль зовнішніх детермінант; 3. принциповою є незворотність процесів самоорганізації такої системи, адже соціальна самоорганізація, як процес, відбувається одночасно у соціальному, культурному, психологічному вимірах, людина ж постає як елемент такої системи, що означає відмову від спрощеної лінійності й подієвості в історії. Складові таких авторегульованих систем як суспільство – політичні, економічні, соціальні, географічні, культурні, духовні – мають свою власну конфігурацію та темпоральність, котрі часто не співпадають, а навпаки розхитують систему, вводять її у стан не рівноваги, а згодом хаосу. Народження порядку відбувається з хаосу, тобто через самоорганізацію порядку, адже роль хаосу конструктивна, тому що означає прагнення кожного елемента до автономії. Життя як базова реальність сприймається через повсякдення, обставини існування конкретної людини чи соціуму. Сутність структурної схеми української історії полягає у формулі – від спільноти до суспільства:

I. Цивілізаційний трикутник: Південь-Північ-Центр. Шляхи освоєння східнослов'янського простору. Просторово-часові структури виникають в результаті самоорганізації, а не накладаються ззовні, а відтак взаємозв'язок соціально-економічних, соціокультурних, геополітичних процесів має нелінійний характер (наприклад, «скіфо-сармато-аланське лінгво-культурне середовище» (М.Васильєв) або Давня Русь як поліетнічний, багатомовний торгівельний союз / об'єднання (О. Пріцак).

II. Виникнення української спільноти: конструювання кордонів та територіальної, етнічної, конфесійної ідентичностей (XIV-XVI ст.). Вважається, що географічний простір – не «об'єктивна даність», а продукт політичної і культурної уяви, тобто соціально обумовлений і соціально сконструйований. Географічні кордони реконструюються, зважаючи на стратегії, які обирають політичні та інтелектуальні еліти, а не з огляду незмінних геополітичних параметрів та інтересів. Кордони

України завжди були рухливими, мінливими, залежними від геополітичних ситуацій та стратегій еліт.

III. *Східноукраїнський соціокультурний простір: структура та динаміка (XVII–XIX ст.).* Східноукраїнський соціокультурний простір, як саморегульована система, включав різні виміри: політичний, соціальний, культурний, економічний, буденний, державний, релігійно-конфесійний, духовно-інтелектуальний, кожний з цих вимірів мав власну траєкторію розвитку, відповідно еволюційні та біфуркаційні фази. Нелінійність українського державного життя доводять такі фактори, як дискретність та розмаїття форм державності, відсутність зв'язку й тяглості між ними: патримоніальна монархія Давньої Русі, Галицько-Волинське королівство, латентні форми української державності у структурах ВКЛ, Козацька держава, Гетьманщина-автономія до кінця XVIII ст., Українська держава 1917-1920 рр.; квазідержавність у складі СРСР; з 1991 р. – нова форма Української державності. У категоріях синергетики, козацтво постає як самоорганізована система; кризи, війни, революції – точки біфуркації, в хаосі яких народжувався порядок. Явище української поліетнічності корелюється з практиками мультикультуралізму. В рамках синергетичної моделі предметом національної історії стають не події національної історичної драми (політична, соціально-економічна, культурна канва подій, навіть, не історія повсякдення), а соціокультурні світи, які виникали, співіснували, змінювали один одного, у центрі яких знаходилась мовчазлива більшість, із її буденними проблемами, радощами, смутком, одвічним коловоротом життя, як говорив Л.Февр, від народження до смерті.

IV. *Західноукраїнський культурний світ. Еволюція та розриви (XVIII–XIX ст.).* Для західноукраїнського культурного світу характерні такі нелінійні явища, як відсутність національної еліти (відповідник – уніатське духовенство), мультиетнічність населення, полілінгвізм, численні культурні лояльності, прозорість кордонів, практики мовно-культурної експансії (мадяризація у Закарпатті, полонізація на Галичині, румунізація на Буковині тощо).

V. *Українське суспільство XX ст. як саморегульована система.* У складних авторегульованих системах природно сполучаються лінійні й нелінійні процеси, відбувається чергування еволюційної та біфуркаційної стадій. Під впливом випадкових флуктуацій (збурень) такі складні системи стають несталими, невірноваженими, здатними на зміни, і внаслідок самоорганізації, саморегуляції та самодостатності можуть перейти у якісно новий стан. Біфуркаційний соціум, як відомо, на-

сичений подіями, конфліктами та альтернативами. Вважається, що лінійне мислення в політиці призводить до криз, вихід з яких передбачає нелінійний характер поведінки та прийняття рішень. Накопичення соціальних, економічних, культурних відхилень / мутацій з часом призводить до їх акумуляції і перетворення на історичні причини / передумови / виклики, котрі зумовлюють перехід соціуму до наступної фази еволюційного чи біфуркаційного стану. Вибір альтернативи у період біфуркації не буває випадковим, він завжди обумовлений численними об'єктивними та суб'єктивними чинниками¹⁴.

Структурна модель вітчизняної історії – це не хронологія подій з коментуванням, а розмаїття форм суспільства від родини до країни, великих соціокультурних світів. Звісно вона – гіпотетична, незавершена, відкрита й була запропонована мною, як учасником робочої групи в Інституті історії України НАН України з розробки методологічних засад нової концепції історії України, у вигляді альтернативного варіанту нової схеми української історії.

БІБЛІОГРАФІЯ

- Акунин Б., *Часть Азии. История Российского государства. Ордынский период*, Москва: АСТ, 2014, с. 6–7.
- Андросова-Байда Д., *Жіноче письмо в українському науковому просторі*, [в:] *Ейдос. Альманах теорії та історії історичної науки*, за ред. В. Смоля, І. Колесник, Київ 2008, випуск 3, с. 354–370.
- Афанасьев Ю., *Советский социум был к 1985 году расчеловечен и раскультурен* // Режим доступу: <http://lenta.ru/articles/2015/06/03/afanasiev/> Інтерв'ю записав Алексей Сочнев.
- Горошко Е., *Особенности мужского и женского стиля письма*, [в:] *Гендерный фактор в языке и коммуникации: Сборник научных трудов МГЛУ*, Москва 1999, выпуск 446, с. 44–60.
- Грушевський М., *Звичайна» схема «руської» історії й справа раціонального укладу історії східного слов'янства*, [в:] *Любомир Винар. Силуети епох*, Дрогобич 1992, с. 168–175.
- Дашкевич Я., *Національна самосвідомість українців на зламі XVI–XVII ст., Сучасність*. 1992. №3, с. 65–77.
- Колесник І., *Українська історіографія в полі інтелектуальної історії*, [в:] *Ейдос. Альманах теорії та історії історичної науки*, за ред. В. Смоля, І. Колесник, Київ 2005, випуск 1, с. 153–177.

¹⁴ І. Колесник, *Український гранд-наратив. Ретроспективи та перспективи*, [в:] *Ейдос. Альманах теорії та історії історичної науки*, за ред. В. Смоля, І. Колесник, Київ 2008, випуск 3, с. 153–177. План-проспект даної структурної схеми української історії див.: І. Колесник, *Український гранд-наратив. Ретроспективи та перспективи – 2*, [в:] *Ейдос. Альманах теорії та історії історичної науки*, за ред. В. Смоля, І. Колесник, Київ 2009, випуск 4, с. 584–597.

- Колесник І., *Український гранд-нарратив. Ретроспективи та перспективи*, [в:] *Ейдос. Альманах теорії та історії історичної науки*, за ред. В. Смоля, І. Колесник, Київ 2008, випуск 3, с. 153–177.
- Колесник І., *Український гранд-нарратив. Ретроспективи та перспективи – 2*, [в:] *Ейдос. Альманах теорії та історії історичної науки*, за ред. В. Смоля, І. Колесник, Київ 2009, випуск 4, с. 584–597.
- Лисяк-Рудницький І., *Проблеми термінології та періодизації в українській історії*, Історичні есе: У 2 тт. Київ 1994. Т. 1, с. 27.
- Лисяк-Рудницький І., *Структурна української історії в XIX ст.*, Історичні есе: У 2 тт. Київ 1994. Т.1, с. 198–199.
- Рузавин Г., *Самоорганизация и организация в развитии общества*, Вопросы философии 1995, №8, с. 66.
- Сальникова А., *«Остров достоверности»: детский текст и его специфика*, [в:] *Ейдос. Альманах теорії та історії історичної науки*, за ред. В. Смоля, І. Колесник, Київ 2008, випуск 3, с. 332–353.
- Смолий В., *Лабораторія українського нарративу (вступне слово головного наукового редактора)*, Український історичний журнал 2012, № 5, с. 4–5.
- Субботин М., *Теория и практика нелинейного письма (взгляд сквозь призму «грамматологии»*, Вопросы философии 1993, № 3, с. 36–45.
- Grabowicz G., *Ukrainian Studies: Framing the Context?*, Slavic Review 54, № 3 (Fall 1995).
- Hagen M. von, *Does Ukraine Have a History?*, Slavic Review 54, № 3 (Fall 1995).
- Isaievych Y., *Ukrainian Studies – Exceptional or Merely Exemplary?*, Slavic Review 54, № 3 (Fall 1995).
- Kappeler A., *Ukrainian History from a German Perspective*, Slavic Review 54, № 3 (Fall 1995).
- Ploky S., *The History “Non-historical” Nation: Note on the Nature and Current Problems of Ukrainian Historiography*, Slavic Review 54, №3 (Fall 1995).
- Slezkine Y., *Can We have Our Nation State and Eat it Too?*, Slavic Review 54, № 3 (Fall 1995).

NOTA O AUTORE

Ірина Колесник – доктор історичних наук, професор, провідний науковий співробітник Інституту історії України НАН України. Наукові інтереси: історія та теорія історичної науки, українська історіографія XIX–XXI. ст. Остання монографія – *Інститут історії України: Нове українське відродження*, ред. Валерій Смолий, Київ: НАН України, Інститут історії України, 2016.